

А. Д. Черевко

старший викладач кафедри фізичного виховання та спеціальної підготовки
Університету митної справи та фінансів

Р. О. Солошенко

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Л. С. Індиченко

викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Є. В. Коваленко

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

МОНІТОРИНГ ДЕРЖАВНИХ РЕФОРМ ЩОДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІЇ

У статті викладено результати дослідження можливості проведення моніторингу державних реформ щодо здоров'язбереження української нації. Виявлено й описано нормативні і стратегічні документи з проблеми дослідження. Відзначено, що проблема охорони здоров'я й формування здоров'язбережувальної компетентності представлена в значній кількості наукових праць. Визначено, що для здоров'язбереження української нації необхідним є проведення моніторингу державних реформ, зокрема реформи системи охорони здоров'я. Висвітлено категоріальний апарат. Застосовано теоретичні методи, такі як аналіз, порівняння, систематизація змісту нормативних і стратегічних документів з питань охорони здоров'я; структурно-системний аналіз – для з'ясування стану наукового розроблення проблеми, встановлення змісту і структури стратегічних та операційних документів; узагальнення й інтерпретація – для обґрунтування авторських висновків. Обґрунтовано авторську точку зору стосовно сумнівності проведення якісного моніторингу державних реформ в Україні щодо здоров'язбереження української нації за відсутності визначених у стратегії сталого розвитку країни та програмах із її реалізації індикаторів і показників результативності, які мають стати основою для подальшого моніторингу їх реалізації. Доведено, що в стратегічних та операційних документах щодо здоров'язбереження української нації зазначені індикатори й показники відсутні або визначені лише для деяких завдань. Автори дотримуються думки, що так закладено можливість підігнати показники під результати, здобуті за певний період у результаті реформ. Обґрунтовується доцільність подальшого вивчення міжнародного досвіду моніторингу стратегій, програм і планів заходів, які стосуються національних систем охорони здоров'я, в аспекті здоров'язбереження на рівні міжсекторальної співпраці загалом і у сфері освіти зокрема.

Ключові слова: здоров'язбереження, реформи, реформа охорони здоров'я, моніторинг, громадське здоров'я.

Постановка проблема. Результати загальнонаціонального дослідження «Індекс здоров'я. Україна – 2016» [1, с. 31] гостро ставлять проблему: збереження здоров'я української нації є одним із негайних викликів сьогодення. Аналізуючи стан інституційних, економічних і соціальних реформ в Україні за період 2016 – початок 2017 рр., експерти української коаліції громадських організацій «Реанімаційний пакет реформ» дійшли висновку, що «сучасні проблеми в українській системі охорони здоров'я зумовлені як загальним станом здоров'я населення, так і спроможністю системи надання медичної допомоги надавати її вчасно та якісно» [2, с. 71]. Тому в аспекті вирішення цих проблем усе більшого значення набуває популяриза-

ція здорового способу життя й розвиток системи громадського здоров'я, що окреслено ще в Угоді про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27 листопада 2014 року [2, с. 71; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [4] також визначила шляхи вдосконалення системи охорони здоров'я в Україні, зокрема й боротьби із соціально-небезпечними захворюваннями, тютюнопалінням, що стало новим поштовхом до зростання кількості наукових праць із зазначених проблем. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень з питань охорони здоров'я та формування здоров'язбережувальної компетентності (Т. Авельцева,

Т. Басюк, О. Безпалько, Т. Журавель, Н. Зимівець, Т. Лях, В. Молочний, С. Омельченко, Г. Радчук, А. Сущенко, Л. Сущенко, О. Тиунова, С. Харченко, С. Черевко й інші), аналізу стану впровадження реформ системи охорони здоров'я, що стосуються освіти і просвіти, присвячено незначну кількість робіт (С. Черевко, О. Павленко).

Мета статті. Головною метою статті є вивчення питання стосовно можливості проведення моніторингу державних реформ щодо здоров'язбереження української нації.

Виклад основного матеріалу. Остання реформа системи охорони здоров'я в Україні має допомогти державі протистояти викликам щодо здоров'язбереження української нації та реалізувати цілі державної політики з означеного питання.

У статті під *моніторингом* (monitoring) ми будемо розуміти «збір та аналіз даних за попередньо визначеними кількісними та якісними показниками для визначення стану системи, проекту, процесу, продукту, послуги, програми» [5, с. 20–21].

Моніторинг результатів (Outcome monitoring) згідно з Глосарієм термінів з моніторингу та оцінювання тлумачимо як «збір та аналіз даних за попередньо визначеними кількісними та якісними показниками для визначення результатів проекту чи програми без з'ясування причинно-наслідкового зв'язку появи таких результатів» [5, с. 21].

Ми поділяємо думку фахівців з моніторингу й оцінювання А. Горошко, Т. Начинської, І. Озимок, В. Тарная, що «моніторинг дає змогу акумулювати необхідну для оцінювання інформацію та сприяє вчасному виробленню рішень» [5, с. 21].

З 2016 року в країні прийнято низку нормативних документів, спрямованих на запровадження європейських стандартів щодо охорони громадського здоров'я, в яких закладено правову основу для реалізації державної політики в напрямі як імплементації європейських стандартів, так і реалізації інших аспектів, а саме: автономізація закладів охорони здоров'я, реформа закупівель ліків і вакцин, спрощена реєстрація ліків, реімбурсація, надання медичної допомоги, боротьба з неінфекційними захворюваннями для досягнення цілей сталого розвитку. Серед основоположних варто відмітити такі документи, як Концепція розвитку системи громадського здоров'я, 2016 рік; Проект Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку» від березня 2017 року та Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку» від 28 липня 2018 року № 530-р, які розроблено відповідно до пункту 7 розділу 2 Стратегії

сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом президента України від 12 січня 2015 року № 5 [6; 7; 8; 9].

Якщо порівняти дати прийняття документів, виникає запитання: чому чотири роки йдеться на всіх рівнях про одне й те саме, ставляться однакові завдання, відбувається звітування, а проблема лише загострюється? А якщо звернутися до документів 2001–2010 років (наведені нижче), то йдеться вже майже про 2 десятиліття.

Зокрема, вищезазначеною Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 рік) передбачено в рамках чотирьох векторів руху реалізацію 62 реформ і програм розвитку держави. У пункті 3 Стратегії «Дорожня карта та першочергові пріоритети реалізації Стратегії» за вектором відповідальності (розділ 3, пункт 3) йдеться про реформу системи охорони здоров'я, реформу освіти, програму здорового способу життя й довголіття, програму популяризації фізичної культури і спорту тощо [8]. У Національному плані заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку (Проект Плану від 2017 року, План від 2018 року) йшлося про прогнози результатів, а саме: стимулювання та підтримку міжсекторального процесу розвитку політики у сфері громадського здоров'я; впровадження стратегії для посилення заходів санітарно-просвітницької роботи в початкових і середніх навчальних закладах; збільшення обізнаності населення щодо факторів ризику неінфекційних захворювань, шляхів їх зменшення та заохочення до здорової поведінки стосовно основних неінфекційних захворювань тощо [7; 9].

Однак на прогноз Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо огляду стану здоров'я в Україні в період з 1950 року по 2050 рік [10; 11, с. 23] Україна мала б відреагувати ще у 2006 році планом заходів щодо здоров'язбереження нації. Більше того, Всесвітньою організацією охорони здоров'я розроблено для своїх країн-членів Глобальні рекомендації з фізичної активності для здоров'я, у яких пропонувані країнам як тактичні дії, так й індикатори та показники для впровадження заходів з профілактики неінфекційних захворювань за допомогою фізичної активності, а для України це означало – для здоров'язбереження нації.

Такі самі завдання для вирішення проблеми здоров'язбереження шляхом використання інструментів зі сфери формальної й неформальної освіти, просвіти, що й у вищенаведених документах, можна знайти у вітчизняних документах 2001–2010 років, а саме: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002–2011 роки» від 10 січня 2002 року № 14, Указі Президента України «Про Національну доктрину

розвитку освіти в Україні» (Національна доктрина розвитку освіти в Україні 17/14/2002), Постанові Президії Академії педагогічних наук України «Про концепцію громадянського виховання дітей та молоді», стандартах: Основи здоров'я і фізична культура: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–11 класи (2001 рік), Концепції споживчої освіти (2008 рік), Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи «Про освіту споживача у школах» (Україна є членом Ради Європи), Наказі МОН України «Про проведення протягом 2010–2013 років Всеукраїнського моніторингового дослідження «Рівень рухової активності як провідна детермінанта формування здорового способу життя дітей та молоді» від 20 квітня 2010 року № 332 тощо [11, с. 34–35].

Ми погоджуємося із завданням Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»: «підвищити особисту відповідальність громадян за власне здоров'я» (розділ 3, п. 7). Однак серед стратегічних індикаторів реалізації Стратегії (розділ 4), що оцінюють хід виконання реформ і програм, лише в індикаторах № 16 («середня тривалість життя людини за розрахунками Світового банку підвищиться на 3 роки») та № 21 («Україна разом із Світовим банком розробить показник *добробуту* (курсив наш – авт.) громадян, визначиться з його цільовим значенням та проводитиме моніторинг змін такого показника») є лише слабкий натяк на реалізацію завдань [8]. У Стратегії та програмах, де обов'язково мають бути закладені індикатори і їх показники для моніторингу реалізації стратегії і програм, цих складників майже немає або вони зазначені тільки для деяких завдань. Наприклад, завдання 23 Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку «Проведення моніторингу дотримання безпечного способу життя і умов навчання дітей», захід 3: «проведення моніторингу способу життя дітей (фізична активність, час, проведений перед екраном телебачення і монітором комп'ютера, тривалість сну, перебування на відкритому повітрі, шкідливі звички тощо)» [8]. Це індикатор і показники з рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я, так само як і в завданні 19, заході 1 і завданні 16, заході 1 [8]. Щодо інших 20 завдань Національного плану заходів стосовно неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку, то вони не мають показників для якісного оцінювання реалізації зазначеного плану заходів [8]. А отже, на нашу думку, це свідчить про те, що в самому документі закладена можливість підігнати показники під здобуті за певний період результати.

Якщо порівняти завдання документів від різних років, то можна погодитися з думкою експертів «Реанімаційного пакету реформ», що «при-

йняття в кінці листопада 2016 року концепції реформування фінансування системи охорони здоров'я було повторенням попередніх досі чинних документів щодо необхідності змін, однак не є документом, що містить конкретні рішення щодо реформи» [2, с. 76]. Те саме зауваження можна висунути до документів 2018 року.

Висновки і пропозиції. Отже, у ході дослідження з'ясовано, що проведення моніторингу державних реформ в Україні щодо здоров'язбереження української нації є сумнівним. Одним із аргументів, який підтверджує висунуту точку зору, є те, що в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Національному плані заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку та програмах, де обов'язково мають бути закладені індикатори і їх показники для моніторингу реалізації стратегії і програм, ці складники відсутні або зазначені лише для деяких завдань. Отже, в стратегічних і тактичних документах щодо здоров'язбереження української нації закладена можливість підігнати показники під здобуті за певний період унаслідок реформ результати.

Тому перспективи подальших наукових пошуків ми вбачаємо в дослідженні міжнародного досвіду моніторингу стратегій, програм і планів заходів, які стосуються національних систем охорони здоров'я, в аспекті здоров'язбереження на рівні міжсекторальної співпраці загалом і у сфері освіти зокрема.

Список використаної літератури:

1. Індекс здоров'я. Україна – 2016: результати загальнонаціонального дослідження. С. 31. URL: http://health-index.com.ua/upload/files/HEALTH_Index%20Report_Press_FIN.pdf675694364.pdf.
2. Реформи під мікроскопом (станом на квітень 2017 р.) / за ред. В.В. Міського. Київ: Софія-А, 2017. 132 с.
3. Угода про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27 листопада 2014 року / Верховна Рада України восьмого скликання. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>.
4. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2820.
5. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання / А. Горошко, Т. Нарчинська, І. Озимок, В. Тарнай. 2-е видання. Київ: Українська асоціація оцінювання, 2016. 53 с.
6. Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я: Розпорядження Кабінету

- Міністрів України від 30 листопада 2016 року № 1002-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-%D1%80>.
7. Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку: Проект Розпорядження Кабінету Міністрів України 9 березня 2017 року. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20170320_0.html.
 8. Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку: Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2018-%D1%80#n12>.
 9. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
 10. United Nations (2005): Обзорная сводка о состоянии здоровья в Украине 2005 / Всемирная организация здравоохранения. 2006. URL: <http://www.euro.who.int/highlights>.
 11. Черевко С.В. Підготовка майбутніх учителів до застосування здоров'язберезувальних технологій у професійній діяльності: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04. Дніпропетровськ, 2015. 284 с.
 12. Global recommendations on physical activity for health: Глобальные рекомендации ВОЗ по физической активности для здоровья. World Health Organization. 2010. 60 с. URL: http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789244599976_rus.pdf.

Cherevko A., Soloshenko R., Indychenko L., Kovalenko Ye. Monitoring of state reforms on the nation's health saving

The article presents the research findings of the possibility of monitoring the state reforms on health saving of the Ukrainian nation. The normative and strategic documents on the research issue were identified and described. It is noted that the problem of health protection and the formation of health-saving competence is presented in a large number of scientific works. It is determined that for health saving of the Ukrainian nation it is necessary to monitor the state reforms, in particular the healthcare reform. The categorical apparatus is demonstrated. The following theoretical methods were used: analysis, comparison, systematization of the content of normative and strategic documents on healthcare issues; structural and system analysis - to find out the state of scientific development of the problem and determine the content and structure of strategic and operational documents; generalization and interpretation – to justify the authors' conclusions. The authors' point of view on the doubtfulness of carrying out quality monitoring of state reforms in Ukraine regarding the health saving of the Ukrainian nation is justified on the grounds that the strategy of sustainable development of the country and programs for its implementation do not define the indicators and performance indicators, which should become the basis for further monitoring of their implementation. It is proved that in the strategic and operational documents on the health saving of the Ukrainian nation, the abovementioned indicators and performance indicators are either absent or determined only for certain tasks. The authors believe that this makes it possible to adapt the indicators to the results gained during a certain period under the reforms. The expediency of further studying of international experience in monitoring strategies, programmes and action plans related to national healthcare systems in terms of health saving at the level of intersectoral cooperation in general and in the field of education in particular, is grounded.

Key words: health saving, reforms, healthcare reform, monitoring, public health.